

תולדות ותמורות

תחיית הדיבור העברי

בשנת אלף' ושמונה מאות ועשר לגולתני ואני או תלמיד המדרשה הروسית בעיר דיבוגוֹן; והרוסים נלחמים בתוגרים לחרות הבולגרים וכל העתונים הרוסיים מכריזים קול אחד בדברים נלהבים על מלחמת מצהה שנלחמה רוסיה למען שחרר את עם הבולגרים מתחה עלה של תורקיה ולהשיבו לגדלו כמו ביום מקדם². בימים ההם פתאום נפתחו השמיים ואור מבהיק, אור צח ומצחצח הבריק לפוי עני, וקול פנימי אדיר קרא באוני: *תחית ישראל על אדמת אבותך!*

ומפני זה הקול שלא פסק למנ הרגע ההוא מקרא באוני ים ולילה. נודענו כל מהשבותי וכל זמי אשר ומתי לעתידי או בחיים. כמו חיוונותليل מהפני אור בקר כנדדו חלומיות להקדיש חי למלחמה بعد חרות העם הרוסי ולקדמת כל האדם כל, כמו רב החכמי בכתבי הספר התיכונים והעלויונים ברוסיה בזמן ההוא, ואחריו מלכחה פנימית בנפשי גברה ידו של הרעיון החדש ושתי מלים חדשות לכדו את כל מהשבותי: *ישראל בארץו.*

ולא עברו ימים מועטים ודרci בחים נתווה בהחלטה נמורה וחזקה שום רוח לא יכול יותר להיווה כמלוא השערה. ואעוזב את רוסיה ואלך פריזה, שהיתה עוד בזמנ ההוא מרכזו החיים המדיניים של ארפה, ואתחליל ללימוד חכמת הרפואה, שהיא בדעתיה לעשותה קרדם לחפר בה לפונטי הארץ ישראל, וכל השעות הפנויות מלמודי הקצתבי לה מדיניות. קראתי ספרי חכמי המדינות, התבונתי להחיקם המדיניים של העמים, – ואתם אוני לכל דפקה ודפקה של הדפק המדיני של אומות העולם.

ובאור המדיני החפשי הזה התהוו עוד יותר הרעיון הלאמי המדיני של עם ישראל, ואכתב את מאמרי הראשון בשאלת זו, שנטפסם ב"השחר" בהשם: *"שאלתה נכבדה".*

זה היה פרי בסר של מדיניות הראשוֹנה, שהיתה עוד בסר אף היא עצמה. עוד הייתה

1. טרל"ח-טרל"ט (1878-1879). 'שנת בן-יהודה' החולת בתשעה באב, פלזמר, עד תשעה באב תרל"ט 1810 לחורבן, ואילו מתשעה באב תרל"ט 1811 לחורבן, וכן כל השנים הבאות. מניין שנים זה של בן-יהודה עוזר証 קטרוגים רפואיים (של מל לילינבלום ועוד).

2. היא התגעה הסלאבופילית, שונער יהורי למדר היה או פעיל בה במיוחד. בין הפעילים בתנועה זו היה גם ייל בן-דוד-דודוביץ, מי שהיה לאחר מפן החלוץ הדיבור העברי ברוסיה בכלל ובאודסה בפרט.

3. שנה ט', עמ' ב' 359-366 (נדפס שוב באסופה 'כל כתבי א. בן-יהודה', כרך ראשון, 1941), מדור המאמרים, עמ' 1-13. נכתב באדר תרל"ט ונדפס בחוברת ניסן. השם המקורי של המאמר היה 'שאלתה לוחטה'. העורך, פ' סמולנסקי (נקרא להלן: פרץ בן משה) שינה את השם לשאלת נכבדה. באסופה המאמרים הנופרת הוחזר שמו המקורי.

4. הכוונה להגנות המדינית.

בדעותיו המדיניות תלוי בדעות אחרים ואמרתי רך מה שלמדתי מפי רبوתי, חכמי המדינות שקרatoi ספריהם ושמעתוי דבריהם, ועל הטענה שאין היהודים עתה עם ואינם יכולים להיות עם, מפני שאינם מדברים לשות אחת, השיבוší בפלפול מדיני מציאותיים אחרים שאינם מדברים לשון אחת, כמו השוויצים והבלגים. אבל באותה המדה שהלך והתחזק בקרביו הרגש המדיני שלי, בה במידה חשתי יותר ויותר מה היא הלשון לאַמהָה, ובמהרה הגעתו לזה, שעל הטענה בדבר הלשון, שאף דעתך בעצמי לא נתקרכה בפלפולי המדיני והיתה מנקרת במוחוי, השיבוší לתפשי התשובה היותר טبعית והיותר פשוטה, שבאמת לא היה צריך אלא בביצתו של קולומבוס כדי למצאה והוא: כמו שהיהודים אינם יכולים להיות עם ח'י באמה אלא בשובם לארץ האבות, כן אינם יכולים להיות עם ח'י אלא בשובם לשון האבות ולהשתמש בה לא בלבד בספר, בדברים שבקדשה או שבחכמה בלבד, כמו שטען פרץ בן משה, עורך "השחר", אלא דוקא בדברור פה, מגדולם ועד קטנם, נשים וטף, בחור ובתולה, בכל ענייני החיים, ובכל שעות היום והלילה, ככל הגוים, גוי גוי בלשונו.

זה היה הרוגע הגדול, המכريع בחוי. עתה מצאתי מה עלי לעשות תכףomid. ראיינו, כי שני הדברים שבכלעדיהם לא יכולו היהודים להיות עם, והם: הארץ והלשון, הנה בעוד שהשיבה לארץ אינה בידינו ותלויה היא ברצון המושלים עתה עליה, השיבה ללשון האבות היא בידינו, אין איש יכול למנוע אותנו מזה אם רק נרצה.

אבל, האפשר הדבר? זו היתה השאלה הגדולה שעמדה עתה בפני. וכשהתבונתי אליה ראה ראיינו שהוא מסתערפת לשתיים:

האפשר הדבר מצד העם?

האפשר הדבר מצד הלשון?

מצד העם: האפשר שישוב צבור, גדול או קטן, לדבר לשון שזוב אותה וחදל מדבר בה מאות בשנים?

מצד הלשון: האפשר שלשון שחדרה מהיות מ'קבורת בפי צבור גדול או קטן מאות ומאות שנים, תהיה עלולה לשוב להיוות לשון הדבר בפי צבור גדול או קטן בכל ענייני החיים, אפילו אם נשארה ממנה ספרות חילונית רחבת כמו מה נשאר מהלשונות העתיקות, היונית והרומיית, ועל אחת כמה וכמה אם לא נשאר ממנה בענינים חילוניים אלא מה נשאר לנו מהלשון העברי?

על השאלה הראשונה ענייתי: הן! בלי כל פקפוק. כי מהו צבור אם לא קבוץ של יחידים, וכשם שהוא מושם בכל יום שיחיד מתחילה בזמן מהזומנים בימי חייו לדבר לשון, שלא דבר מעולם, והיה היה אחר כך לשונו בכל עניין, כך יכולים יהידים הרכבה שם יחד צבור, להתחילשוב לדבר לשון שלא דבר הצבור הוא הרבה מאות בשנים, ובלבך שהציבור ירצה את זאת ברצין חזק.

5. עניין הלשון עדין לא תפס מקום חשוב באותו מאמר ונופר בדרך אגב.

לא נעלם מני, כי אין זה דבר קל. ראה ראייתי כי אף על פי שאמת נכוון הדבר כי הציבור אינו אלא קבוץ של יהודים, אף על פי כן יש הבדל בין צבור ובין יחיד, וניצבים תנאים יוצאים מוגדר הרגיל, להפקיד לעם, לציבור, לשון אחרת במקום הלשון שהוא מדבר בה. שאלתי את פִי דבורי הימים: היהitchה כוֹאַת בעוֹלָם מזְמַנֵּן מִן הַמְקֻומֹת? ויענו כי רק לצבוריים מעטים קרה כמעשה זהה בתנאים מיוחדים של דבורי הימים. ובכלל זאת לא נודעעה אמונה באפשרות הדבר מצד העם, מצד הציבור, כי לא ראייתי שום מנעה בעצם טبع הדבר. ראה ראייתי כי סוף דבר אנו תלו依 אלא ברצון הציבור, והאמן האמנתי ברצונו של עמו. האמוני כי ירצה, וידעתי כי רצונו.

אבל, השאלה השניה: עליה לא יכולו דברי הימים לענות לי שום מענה. אין משלו בדברי הימים של כל האמות והלשונות. בשפה ברורה מוגדים לי דברי הימים כי אותן הלשונות שבסבבן אין הסבות עובנן העמים שדברו בהן, לא שבו יותר לתהיה בדבר פה, אפילו אם נתקימו במידה מן המדרות בתור לשון של ספרות. אבל, מי יודע אם זה בעצם טבע הדבר, או אין זה אלא מקרה מפני שஸבות דברי הימים לא הביאו עד כה שום צבור ליד

כך שנסה לשוב לדבר בלשון שחדרה מחיות מדברת מאות רבות שנים? ושוב ראייתי, כי בזה בודאי אין הבדל בין יחיד לציבור. אם עלולה לשון, שחדרה מהיות מדברת ולא נשאר منها אלא מה נשאר לנו מלשונו, לשוב להיות לשון הדברו ליחיד בכל צרכי החיים, אין מקום לפkapק אם יכול חולך להיות לשון מדברת גם לציבור. ובמהירות ההחלה המסיגלה להבחורות החלטתי לנסתות עלי' בעצמי את הנסיך הזה. ובאחד החוזות של פרוי, באחד בתיה הקהווה ברחוב בולוֹר ומונטראָר, סחתי עברית בפעם הראשונה עם אחד ממכרינו באצל שולחן עגול, שעמדו עלי' שתי כסאות קהוה שחור, והקהלות התהווים של זו הלשון המורחת העתיקה, המתה, התערבו בתוך שאון הקולות העליים של הלשון הצרפתית החייה, היפה, העשרה...

בפעם הראשונה סחתי או עברית. הן אמונם, עוד ביוםיהם הראשונים של "ההשכלה" שלבי באחת העירות הקטנות של ליטא, אחרי אשר טעמתי את הטעם הראשון של הספרות החדשה, אחרי קראתי בסתר את "אהבת ציון" ואת "אשחת שומרון", התעוררה בנפשי השוקה גם לדבר עברית, ממש כמו אמן ותמר ושאר הבחרים והבותלות שפושטי בעולם החדש הוא; ומפעם לפעם הימי יצא עם אחד מחברי, שידע סודי וינחטף" גם הוא, מחוץ לעיר בשדה, ובהחבא, בגונבה בפחד וברעידה פָּן ישמעו הבריות, סחנו בלשון הקודש, אבל זה היה מעשה ילדות. סחנו על אהבת אמן ותמר ועל תלולי עוריקם וכיווצא בדברים כאלה. ופעמים על מעשים קטנים מתוך ד' אמות של עולם נא הקטן ה脆 וחדל, אבל עתה וה היה מעשה מדיני בעצם המרכז המדיני של העולם הגדול, בתוך שאון החיים המדיניים בכל תקופם, וסחתי על המאורעות המדיניים הגדולים ועל

מעשי החיים הגדולים. וכל זה בעברית!

...בינותים חליתי בנטיחת דם. הכרחתי לעזוב את למודי בבית המדרש לחכמת הרפואה, ועל פי מצות הרופאים נשלחתי לעיר אלג'יר. שם שמעתי בפעם הראשונה מפי יהודים

קריאה בלשון עברית בהברה מורה חית, ותעש עלי הברה זו רשם עז מאד, ושם דברתי בפעם הראשונה עברית לא לשם הדבור בעברית אלא מפני הצריך, מפני שלא ידעתו לדבר בפרט עם הוקנים והחכמים שלהם, שלא ידעו צרפתית, אלא בלשון הקודש, שבפי קצחים היה שוררה גם בדבר פה.

ויביאו לי הימים אשר הייתה באלגיר ברכיה כפולה. שמש אפריקה רפא את גופי, והشيخות אשר סחתי בעברית עם זקני העדה הישראלית וחכמיה השגירו את לשוני בדבר בעברית, והוא פעם שכבך חשתי כי הדבר בלשון העברית הוא דברי הטבעי. וכשהותב מעמד בריאותי קצר יותר ושבתי לצרפת, החלמתי לא להתמהמה בגללה עוד ואצא מרפאה ולא לך לארץ ישראל, ובדרך נctrפה אליו יידית מונדר דבורה בת שנייה יונס⁶, שנעודה להיות האם הראשונה בישראל בימינו, שדברה לילדי העברית מרגוע הולדים ונגדל לנו את הילדים הראשונים שהלשון העברית הייתה לשון דברים הראשונה והיחידה למן מלוליהם הראשונים על שדי אם. ולא עברו ימים מועטים, והביה העברי הראשון נתכוון בירושלים.

קשה היו הימים הראשונים, אותן הימים, שאשה שהיה יעדת להיות האם העברית הראשונה, עוד לא ידעה להוציא מפיו אף מלה אחת בעברית. אך במסירות נפש שאין ערך לה גברה על הכל, ובמהרה הגיעו הימים הנפלאים באמת, שלשונו היה העברית, שלא סחנו בינו לבין עצמינו, אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו, אלא בעברית!

⁶ מלון הלשון העברית, המבוא גדול (תש"ח)

עמ' 1-5

. שלמה נפתלי הירץ יונס (ת"ר-תרנו'), סופר עברי, אביהן של דבורה וחמדה בנ' יהודת.